

О. Лубчук,

доктор філософії,

асистент кафедри інтелектуальної власності, інформаційного та корпоративного права
Львівського національного університету імені Івана Франка

ПРАВО СЛІДУВАННЯ: НОВАЦІЇ ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО АВТОРСЬКЕ ПРАВО І СУМІЖНІ ПРАВА»

Постановка проблеми. На національному рівні право слідування вперше стало об'єктом правової охорони за Законом України «Про авторське право і суміжні права» від 23.12.1993 р. Щоправда, незважаючи на довготривалість закріплення вказаного права в національному законодавстві, за цей період так і не було вироблено ефективного механізму його реалізації. Наведене було зумовлено передусім наявністю низки суперечностей у законодавчому регулюванні права слідування та невідповідністю стану нормативно-правового забезпечення досліджуваного права європейським стандартам у вказаній сфері відносин.

Водночас особливої актуальності питання вдосконалення правової регламентації права слідування в Україні набуло у зв'язку з ратифікацією 16 вересня 2014 року Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. За цією Угодою Україна зобов'язалась забезпечити належний та ефективний рівень охорони й захисту прав інтелектуальної власності, зокрема й в частині гарантування авторам права на одержання справедливої винагороди. Важливим кроком у цьому напрямку стало прийняття 1 грудня 2022 року нового Закону України «Про авторське право і суміжні права», низку положень якого присвячено праву слідування.

Аналіз останніх публікацій. Розкриттю особливостей правової природи права слідування присвячено дисертаційну роботу Р.І. Самсіна «Право слідування в авторському праві України та країн-членів ЄС: порівняльно-правова характеристика». До того ж окремі аспекти законодавчого регулювання вказаного права розглянуто у наукових працях О.В. Верейці, Н.С. Кузнецової, О.П. Орлюк, Г.В. Чурпіти, О.О. Штефан. Водночас новоприйнятий Закон України «Про авторське право і суміжні права» поки що залишається малодослідженим, що й зумовило актуальність обраної теми.

Мета статті полягає у визначенні ключових аспектів механізму реалізації права слідування як специфічного авторського права на основі аналізу положень оновленого законодавства України про авторське право.

Виклад основного матеріалу. На міжнародному рівні право слідування було вперше закріплено у Бернській конвенції про охорону літературних і художніх творів від 1886 р. (далі – Бернська конвенція або Конвенція) [1], внаслідок перегляду її положень під час Брюссельської конференції 1948 р. Згідно з ст. 14 ter Конвенції автор, а після його смерті особи або установи, уповноважені національним законодавством, користуються невідчужуваним правом часткової участі в кожному продажу твору, що йде за першим його відступленням, здійсненим автором твору.

З метою забезпечення належного та уніфікованого рівня охорони права слідування 27 вересня 2001 року Європейським Парламентом та Радою Європейського Союзу було прийнято Директиву 2001/84/ЄС про право слідування на користь автора оригінального твору мистецтва (далі – Директива 2001/84/ЄС) [2]. У Преамбулі Директиви зазначено, що право слідування є правом автора оригінального твору графічного чи пластичного мистецтва, що не може бути відступленим або відчуженим, на отримання економічної вигоди від подальших продажів відповідного твору. До того ж наголошується, що відповідне право є невід’ємною частиною авторського права та важливим привілеєм авторів.

Правова природа права слідування залишається предметом наукової дискусії вже протягом тривалого часу. Наведене значною мірою зумовлене тим, що йому притаманні як елементи охорони, характерні для майнових прав інтелектуальної власності на твір, так і елементи, що визначають специфіку правового режиму особистих немайнових прав автора твору. З одного боку, право слідування є невідчужуваним, що властиво особистим немайновим правам авторів творів. З іншого боку, встановлений строк дії права слідування такий же ж, як і для майнових прав інтелектуальної власності на твір [3, с. 198].

Щоправда, попри відсутність єдино визначеної позиції щодо правової природи права слідування, більшість науковців відзначають майновий характер досліджуваного права. В цьому контексті заслуговує на увагу наукова позиція О. Верейці, яка зазначає, що хоч право слідування належить до невідчужуваних прав автора, а пряма вказівка на його місце в системі особистих немайнових та майнових прав автора в законодавстві відсутня, яскраво виражений економічний зміст, а також можливість передаватися у спадщину вказують

на майновий характер цього права, хоч і обмежений, враховуючи його невідчужуваність [4, с. 179]. У зв’язку з наведеним цілком обґрунтовано вбачається пропозиція Р.І. Самсіна розглядати право слідування як особливе авторське повноваження майнового характеру [5, с. 170]. Додатковим аргументом на користь такої позиції доцільно вважати положення п. 2 Преамбули Директиви 2001/84/ЄС, згідно з яким право слідування – це майнове право, яке надає можливість автору/митцю отримувати винагороду за подальші відчуження твору [2].

На національному рівні право слідування вперше стало об’єктом правової охорони за Законом України «Про авторське право і суміжні права» від 23.12.1993 р. (далі – Закон № 3792-ХІІ) [6]. Відповідно до Закону № 3792-ХІІ право слідування визнавалось за авторами творів образотворчого мистецтва й спадкоємцями авторів цих творів, та полягало у наданні їм невідчужуваного права на одержання п’яти відсотків від ціни кожного наступного продажу твору через аукціон, галерею, салон, крамницю тощо, що йде за першим його продажем, здійсненим автором твору. Із набранням чинності ЦК України [7] відповідні положення було закріплено в ст. 448 цього Кодексу.

Водночас важливо відзначити певні відмінності у законодавчих підходах вищезгаданих нормативно-правових актів щодо визначення переліку творів, на які поширювалось право слідування. Зокрема, на відміну від Закону України № 3792-ХІІ, в якому йшлося виключно про твори образотворчого мистецтва в контексті розглядуваного права, ЦК України поширив його на оригінали художніх творів та оригінали рукописів літературних творів. Щоправда, існування суперечностей у правовому регулюванні залишалося не єдиним проблемним аспектом здійснення права слідування в Україні впродовж останніх років.

Не менш вагомою перешкодою розвитку вказаної сфери відносин стала відсутність належного механізму реалізації відповідних законодавчих приписів. Адже, як вірно зазначають Н. Кузнецова та О. Кохановська, саме забезпечення реалізації та захисту прав усіх учасників (суб'єктів) відносин інтелектуальної власності належить до пріоритетних завдань правового регулювання. Серед ключових факторів, які сприяють вирішенню цього завдання, вчені виокремлюють формування здатного до втілення у життя законодавства та наявність повноцінної судової практики [8, с. 21–22]. Наведені фактори водночас можуть слугувати критеріями оцінки ефективності правового регулювання конкретної сфери відносин. Зокрема, беручи їх за основу аналізу стану правового забезпечення права слідування в Україні в останні роки, можна зробити кілька висновків.

Передусім законодавче регулювання права слідування тривалий час обмежувалось лише його формальним закріпленням у відповідних статтях Закону України № 3792-XII та ЦК України. Незважаючи на те, що положення останніх визначили ключові елементи права слідування (вид творів, на які поширюється вказане право; розмір відрахувань; вид перепродажу; бенефіціарів права слідування та коло осіб, які мали здійснювати відповідні виплати), практична реалізація досліджуваного права вимагала детальнішої конкретизації [5, с. 131]. Зокрема, суттєвою перешкодою на шляху розвитку досліджуваної сфери відносин в Україні стала відсутність підзаконного нормативно-правового акта, який би детально визначив процедурні моменти реалізації права слідування. Адже, як вірно зауважує Р.І. Самсін, ні ст. 448 ЦК України, ні ст. 27 Закону № 3792-XII не містили згадки про підзаконний акт, яким би врегульовувалось відповідне питання. Натомість розроблені Дер-

жавною службою інтелектуальної власності України Рекомендації щодо організації, розподілу та виплати винагороди, передбаченої правом слідування, включали лише загальні положення стосовно досліджуваного права та діяльності організацій колективного управління, не відображаючи поруч з цим специфіки його реалізації [5, с. 130]. Наявність відповідних суперечностей та прогалин у законодавстві, своєю чергою, негативно вплинула на формування єдиної та сталої судової практики у розглядуваній сфері відносин.

У зв'язку з наведеним постала необхідність вироблення й законодавчого закріплення основних засад механізму реалізації права слідування в Україні, а також приведення його у відповідність до європейських стандартів. Важливим кроком на шляху до реалізації відповідних цілей стало прийняття 1 грудня 2022 року нового Закону України «Про авторське право і суміжні права», який набув чинності 1 січня 2023 року (далі – Закон № 2811-IX, Закон) [9].

З його прийняттям було усунено вищезгадану відмінність підходів ЦК України та Закону України № 3792-XII щодо визначення переліку творів, стосовно яких допускається застосування права слідування. Тепер обидва нормативно-правові акти містять однаковий перелік, до якого входять оригінали художніх творів, оригінали рукописів літературних та музичних творів. Водночас, з огляду на відсутність в Законі № 3792-XII чіткого визначення поняття «художній твір», зміст останнього неодноразово ставав предметом наукових дискусій [10, с. 171; 11, с. 244–245]. У зв'язку з цим очевидним позитивом вбачається уточнення в ч. 1 ст. 30 нового Закону переліку творів, віднесених до наведеної категорії. Зокрема, до неї законодавець зараховує: твори графічного чи пластичного мистецтва, такого як малюнок, колаж, картина, рисунок, гравюра, естамп, літографія,

скульптура, гобелен, твір з кераміки та скла, фотографічний твір тощо.

Заслугує на увагу також положення абз. 2 ч. 1 ст. 30 Закону № 2811-IX, згідно з яким до оригіналів творів, на які поширюється право слідування, прирівнюються їх примірники, виготовлені в обмеженій кількості самим автором або під його керівництвом, які пронумеровані, підписані автором або містять інші позначення, що засвідчують його авторство. Варто наголосити, що у правовій доктрині неодноразово наголошувалось на доцільності поширення права слідування на копії творів мистецтва. Адже, як вірно зауважує О. Штефан, у більшості країн світу вони визнаються самостійними об'єктами правової охорони. У зв'язку з наведеним вбачалось доцільним визначення правового статусу копій творів мистецтва у національному законодавстві, а також розповсюдження права слідування на авторські копії відповідних творів [12, с. 8].

До того ж внесення відповідних законодавчих змін в частині прирівнювання авторських примірників творів до їхніх оригіналів є важливим в контексті приведення національного законодавства у відповідність до європейських стандартів у вказаній сфері відносин. Зокрема, в ч. 2 ст. 2 Директиви 2001/84/ЄС зазначається, що копії творів мистецтва, на які поширюється Директива, виготовлені в обмеженій кількості самим митцем або під його керівництвом, вважаються оригінальними творами мистецтва. Такі копії митець зазвичай нумерує, підписує чи іншим чином встановлює своє авторство [2].

Крім того, одним із найважливіших нововведень Закону № 2811-IX стало запровадження ставок справедливої винагороди за право слідування. Оскільки саме чітке визначення розміру відповідних відрахувань слугує необхідною передумовою забезпечення ефективної реалізації вказаного права. Натомість Закон № 3792-XII та

ЦК України протягом тривалого часу встановлювали єдину, незалежно від ціни перепродажу, фіксовану ставку виплат за правом слідування – 5 відсотків від ціни кожного наступного перепродажу твору. Такий підхід не відповідав європейським тенденціям встановлення диференційованих ставок відрахувань [5, с. 139].

Водночас новий Закон встановлює частки відрахувань від кожного продажу оригіналу художнього твору, оригіналу рукопису літературного або музичного твору у розмірі від 0,25 до 6 відсотків залежно від ціни такого продажу. До того ж в Законі зазначено, що загальний розмір справедливої винагороди за кожний наступний продаж одного оригіналу твору, що йде за першим його відчуженням, не може перевищувати суму, еквівалентну 12 500 євро. Визначення еквівалентної у євро ціни продажу здійснюється за офіційним курсом, встановленим Національним банком України на день продажу твору мистецтва [9].

Важливою законодавчою новацією вбачається також покладання на осіб, які здійснюють наступний продаж (публічну пропозицію) оригіналу твору, обов'язку повідомляти організацію колективного управління, акредитовану у сфері обов'язкового колективного управління щодо права слідування, про наступний продаж у місячний строк з дати такого продажу. До того ж вони зобов'язуються надавати такій організації відомості, необхідні для збирання і розподілу винагороди, та сплачувати їй справедливу винагороду протягом 10 днів з моменту надання інформації про наступний продаж зазначеного оригіналу твору.

Доцільність врегулювання відповідних аспектів на законодавчому рівні також неодноразово відзначалась у правовій доктрині [5, с. 141; 11, с. 245]. Оскільки право на інформацію про здійснення перепродажу трактується як одна із важливих

складових механізму реалізації права слідування [5, с. 140]. Вагомим аргументом на користь наведеної позиції доцільно вважати той факт, що відповідне право закріплене у ст. 9 Директиви 2001/84/ЄС. Згідно з нею держави-члени повинні передбачити, що протягом трирічного строку після перепродажу особи, які мають право на отримання роялті, можуть вимагати від будь-якого професійного учасника ринку творів мистецтва, зазначеного у Директиві, надавати будь-яку інформацію, яка може бути необхідною для забезпечення виплати роялті у зв'язку з перепродажем.

Водночас, попри очевидні переваги прийняття Закону № 2811-IX, окремі його положення щодо права слідування продовжують залишатись доволі дискусійними. Зокрема, згідно з абз. 3 ч. 1 ст. 30 новоприйнятого Закону право слідування належить автору, а після його смерті переходить до спадкоємців автора та спадкоємців цих спадкоємців. Тобто, на відміну від попереднього, новий Закон включає до переліку суб'єктів права слідування спадкоємців спадкоємців автора. Відповідний підхід не є новим, адже протягом тривалого часу аналогічне положення було закріплене у ст. 448 ЦК України. Водночас вбачається вірним зауваження О. Штефан, що практичного значення наведене уточнення не має. До того ж воно суперечить ст. 435 ЦК України, яка визначає суб'єктів авторського права [12, с. 10].

Однією з ключових новел Закону щодо права слідування стало також доповнення переліку суб'єктів, на яких покладено обов'язок сплати автору (спадкоємцям автора) справедливої винагороди за кожний наступний продаж оригіналу твору. Крім організацій, які здійснюють торгівлю творами мистецтва на професійній основі (аукціонів, галерей, салонів, крамниць тощо), сплата відповідної винагороди покладається на осіб, які здійснюють публічну пропозицію

продажу оригіналу твору за допомогою мережі Інтернет (через соціальні мережі, Інтернет-форуми, групи, платформи, онлайн-оголошення, онлайн-аукціони, торгові майданчики (маркетплейси), торги, тендери тощо) [9].

Законодавче закріплення відповідних положень вбачається особливо актуальним з огляду на стрімку цифровізацію арт-ринку. Однак на підставі їхнього аналізу можна дійти висновку, що право слідування поширюватиметься не лише на організації, які є професійними торговцями мистецьких творів, але й на приватних осіб, за умови, що вони здійснюють публічну пропозицію продажу оригіналу твору в мережі Інтернет. У зв'язку з наведеним виникає питання щодо узгодженості запровадженого в національному законодавстві підходу із положеннями Директиви 2001/84/ЄС, яка закріплює можливість застосування права слідування виключно до тих дій із перепродажу, у яких як продавці, покупці чи посередники беруть участь професійні учасники ринку творів мистецтва (аукціонні доми, мистецькі галереї та загалом будь-які торговці творами мистецтва).

Висновки. Підсумовуючи, варто зазначити, що прийняття оновленого законодавства про авторське право стало важливим та необхідним кроком в контексті забезпечення належного законодавчого регулювання права слідування в Україні. Оскільки новоприйнятий Закон не лише визначив ключові елементи механізму реалізації досліджуваного права (конкретизував перелік творів, щодо яких воно застосовується; запровадив ставки справедливої винагороди за право слідування; доповнив перелік суб'єктів, на яких покладено обов'язок сплати відповідної винагороди), але й засвідчив готовність України здійснювати гармонізацію національного законодавства про інтелектуальну власність із правом ЄС у вказаній сфері відносин.

У статті досліджено ключові характеристики права слідування як особливого авторського права. Проаналізовано основні наукові підходи щодо визначення його правової природи. Зазначено, що праву слідування притаманні елементи охорони, властиві як майновим правам інтелектуальної власності на твір, так і особистим немайновим правам автора твору. Водночас обґрунтовано чітко виражений майновий характер досліджуваного права з огляду на його економічний зміст та можливість передання у спадщину.

Розглянуто основні міжнародні нормативно-правові акти, положення яких присвячені врегулюванню ключових аспектів механізму реалізації права слідування. Відзначено, що законодавча регламентація вказаного права в Україні тривалий час обмежувалась його формальним закріпленням у відповідних статтях Закону України «Про авторське право і суміжні права» та ЦК України. Натомість вироблення ефективного механізму реалізації права слідування ускладнювалось наявністю низки законодавчих колізій та невідповідністю стану його нормативно-правового забезпечення європейським стандартам у вказаній сфері відносин.

Наголошено, що вагомим кроком у напрямку вдосконалення правового регулювання права слідування в Україні стало прийняття оновленого законодавства про авторське право. Проаналізовано ключові законодавчі новації, які стосуються механізму реалізації права слідування. Акцентовано увагу на важливості уточнення переліку творів, щодо яких застосовується вказане право, прирівнювання авторських примірників творів до їхніх оригіналів та доповнення переліку суб'єктів, на яких покладено обов'язок сплати автору

(спадкоємцям автора) відповідної винагороди. Серед найвагоміших законодавчих нововведень відзначено також запровадження ставок справедливої винагороди за право слідування. Звернено увагу, що такий підхід відповідає сучасним європейським тенденціям встановлення диференційованих ставок відрахувань.

Ключові слова: право слідування, авторське право, права інтелектуальної власності, механізм реалізації права слідування, законодавчі новації.

Lubchuk O. The resale right: innovations of the Law of Ukraine "On Copyright and Related Rights"

In the article the key characteristics of the resale right as a special copyright have been investigated. The main scientific approaches to the determining its legal nature have been analyzed. It has been noted that the resale right is characterized by the elements of protection inherent in both proprietary intellectual property rights to the work and personal non-proprietary rights of the author. At the same time, the clearly expressed property character of the researched right has been substantiated, in view of its economic content and the possibility of inheritance.

The main international normative legal acts, the provisions of which are devoted to the regulation of the key aspects of the mechanism of realization of the resale right, have been considered. It has been noted that the legislative regulation of the specified right in Ukraine for a long time was limited to its formal enshrining in the relevant articles of the Law of Ukraine «On Copyright and Related Rights» and the Civil Code of Ukraine. Instead, the development of an effective mechanism of realization of the resale right was complicated by the presence of a number of legislative conflicts and the inconsistency of the state of its regulatory and legal

support with European standards in the relevant sphere of relations.

It is emphasized that the adoption of the updated legislation on copyright and related rights has become a significant step towards improving the legal regulation of the resale right in Ukraine. The key legislative innovations related to the mechanism of realization of the resale right have been analyzed. Attention has been focused on the importance of clarifying the list of works to which the specified right applies, equating the author's copies of the works with their originals, and supplementing the list of subjects who are obliged to pay the author (the author's heirs) the corresponding remuneration. Among the most significant legislative innovations the introduction of equitable remuneration rates for the resale right has also been noted. Attention has been drawn to the fact that this approach corresponds to modern European trends in setting differentiated rates of deductions.

Key words: the resale right, copyright, intellectual property rights, the mechanism of implementation of the resale right, legislative innovations.

Література

1. Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_051 (дата звернення: 25.04.2023).

2. Директива Європейського Парламенту і Ради 2001/84/ЄС від 27.09.2001 р. про право слідування на користь автора оригінального твору мистецтва. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_004-01?find=1&text=кон#w1_2 (дата звернення: 25.04.2023).

3. Право інтелектуальної власності: акад. курс: підручник / О.П. Орлюк,

Г.О. Андрощук, О.Б. Бутнік-Сіверський та ін. ; за ред. О.П. Орлюк, О.Д. Святоцького. Київ : Ін Юре, 2007. 696 с.

4. Верейці О.В. Авторські повноваження з невизначеною правовою природою. Мала енциклопедія нотаріуса. 2017. № 1 (91). С. 174–182. URL: <http://yurradnik.com.ua/wp-content/uploads/2017/03/Vereytsi.pdf> (дата звернення: 25.04.2023).

5. Самсін Р.І. Право слідування в авторському праві України та країн-членів ЄС: порівняльно-правова характеристика : дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук : 12.00.03 / Національна академія внутрішніх справ. Київ. 2016. 196 с.

6. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 23.12.1993 р. № 3792-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12#Text> (дата звернення: 25.04.2023).

7. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 345-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 25.04.2023).

8. Кузнєцова Н. Проблеми захисту права інтелектуальної власності в Україні / Н. Кузнєцова, О. Кохановська. Право України. 2011. № 3. С. 21–29.

9. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 01.12.2022 р. № 2811-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20> (дата звернення: 25.04.2023).

10. Самсін Р.І. Твори мистецтва, на які поширюється право слідування. Наше право. 2014. № 10. С. 169–176.

11. Петряєв С.Ю., Козут Н.Д. Особливості реалізації окремих авторських прав. Часопис Київського університету права. 2019. № 4. С. 242–248. URL: <https://chasprava.com.ua/index.php/journal/article/view/148> (дата звернення: 25.04.2023).

12. Штефан О. Право слідування в Україні та інших країнах світу. Теорія і практика інтелектуальної власності. 2009. № 5. С. 3–14. URL: http://www.ndiiv.org.ua/Files2/2009_5/1.pdf (дата звернення: 25.04.2023).

